

resztes Mariskát, a tündérleány személyesítőjét kell kiemelnünk. Táncos csupa kellem és báj. Méltó társa volt Brada Rezső, mint Argirus királyfi. A boszorkányt temperamentumosan játszotta Andor Tibor és kitűnő volt Almási Sári Meluzina szerepében. A koreográfia Brada Ede balettmester ötletes munkája, ő maga végezte a betanítás fáradságos munkáját is. Azt hisszük, hogy mind a két darab hosszabb életű lesz az Opera műsorában. (p.)

Erdélyi irodalmunk. Kétségtelen, hogy az erdélyi írók ma divatban vannak. Mint tavasszal a fecskék a honi partokra, úgy szállnak a vizszontlátás örömeivel az erdélyi versek és novellák napilapjaink hasábjaira. Vagy tán inkább hű gyermekekhez hasonlíthatnók e verseket, melyek zárt határokon is átszöknek a mostohától az édesanyához? S jönnek, hogy bemutassák fejlődésüket? Hogy megtanultak önállóan járni és beszélni? Annyi bizonyos, hogy itt szülői csók várja őket. A lélek, melyet tükröznek, a miénk. Szeretettünket ezer évnél nagyobb idő kalapálta acélossá s ez a szeretet innen is, onnan is mint két hatalmas kar nyúlik ki egymás felé, határon, gáton, torlaszon felülemelkedve, hogy megragadja egymást. Zúghat alatta a változó szerencséjű történelem árja: a két kar egybeforr s nem ereszti el egymást.

Ez az érzés az oka, hogy erdélyi irodalmunkat nemcsak belső értéke propagálja: felolvasások, szavaltatok is népszerűsítik. Pár hónappal ez előtt a Patria rendezett nívós estélyt, melynek egyik kiemelkedő pontja Ravasz László előadása volt. A költők közül Tompa László és Nagy Emma személyes megjelenésükkel is érdekessé tették ezt az irodalmi estélyt. Közönségünk szinte áhítattal hallgatta végig a műsort (a legnagyobb hatást Nagy Emma versei és Simonffy Margó szavaltata tették) s a hazafias büszkeség egy nemével távozott az estélyről. — A mult hó végén az „Országos Széchenyi Szövetség” irodalmi osztálya rendezett erdélyi matiné-t. Ezen Bodor Aladár elmélkedett az „erdélyi lélekről”, keresve a jellemző jegyeket, melyek a magyar pszichét az erdélyitől megkülönböztetik. A tartalmas előadást itt is versek, sza-

valatok követték (Jakab Géza hangulatos verseket olvasott fel, Tompa Márta megragadó művészetével szavalt el egy pár költeményt) s a kis termet zsúfolásig töltő közönség a megszokottnál lelkesebben tüntetett a szereplők mellett. S ez nem is csoda. Édes-bús emlékek raja kél egy-egy utalásnál, vagy szónál szívünkben s vagyunk jó néhányan — háborútól roncsolat idegzetűek —, kikhél a kellő hangulatban egy-egy név — Kolozsvár, Nagyvárad — könnyet facsar szemünkből. Az erdélyi irodalmi ünnepélyek így Budapesten mindig hazafiasak is egyúttal, anélkül, hogy ez szándékos lenne és programjukhoz tartoznák. A hazafiaság a témában van s ahol a téma zeng, ott a művésznek könnyű a dolga. Ilyen ünnepélyeket tehát — nemcsak erdélyieket, de más megszállt területek irodalmát felkaroló ünnepeket is — minél többet kellene rendezni, mert ez esetben valóban áll, hogy: bis repetita placent.

De az erdélyi költőket erkölcsi szempont is ajánlja az ilyen ünnepélyekre. Életfelfogásuk egészséges, hangjuk tiszta. Van náluk nagyobb költőnk, kinek a végzet azt a szomorú szerepet szánta, hogy akaraterő nélkül bukdácsoljon át földi útján. Élete így fájdalmas tévelygések, hisztériás fellobbanások, kocsmai és szanatóriumi éttappok láncolata volt. S fájdalom, költészete is gyakran szállítja aranyos kerekű hintón élete seprejét. Az úgynevezett Ady-problémának egyik bepillantást engedő rése éppen az, hogy a költőben aránytalanul gyöngye volt az ember. Kiváló költői erő s emberi gyarlóság soha költőnkben nem párosult önmagára nézve is mérgezőbb hatással, mint Adyban. Esztétikai érzésünket nála ezért gyakran szélhűdés éri: merevén fagyasztja a morális ellenszenv. Idő, távolság talán majd messze vihetik előtűnk folyt élete visszas vonásait: költészete mégis meg fogja őrizni torz élete disharmóniáját s hatása kényesebb erkölcsi érzésre — ha még oly művészien finomult is — sohasem lehet egyetemes és zavartalan. E nyugaton termékenyült fojtó költői légkörrel szemben, mely minden igéző, briliáns és szuggesztív eleme mellett esztétikai összbenyomásként

lehangolást teremt a lélekben, erdélyi líránkban nemesebb hang zendül meg. S ez a másik ok, amiért az ilyen líra nyomán disztingvált hallgatóság lelkében a templomi áhítat egy neme kél. Mint a nemes Stradivari rátermett kézben nem érezteti a vonó súrlódását és zörejét s a hang anyaghoz kapcsoltság nélkül mintegy a légből száll felénk, úgy e líra is nem rezonálja az ember testi életét, hanem a lélek szálfinom rezdüléseit szólaltatja meg. Különösen *Reményik Sándor* újabb verskötetében (A műhelyből. Budapest, 1924. A Studium kiadása) érezzük, hogy a költészet a költő „jobb része aranyalma”. Reményik több helyen utal költészetének ez alapvonására. „Szita” című verse arról szól, hogy egy jóságos tündér finom kis szitát adott a költő kezébe: „Az életből, mi fényes, drága, E kis szitán szitáld te át Selyemfövennyé, aranyporrá.”

Azóta lelkemből csak hull, hull,
Mint aranypor, szitál az álom.
Kavics, göröngy, rög fennakad,
Az életet én megszitálom
Selyemfövennyé, aranyporrá.

Más helyt (A dalaimat...) így szól:

A dalaimat becézzétek
S óh ne tekintetek reám:
A jobbik énem tiszta lángja
Ott ég mindenki asztalán.

De költői hitvallását, mint a következő szemelvény mutatja, meghatározottabban „Igaz” című versében fejezi ki:

Igaz, én válogattam.
Költészetembe nem vittem bele
Más érzést, csupán azt, amelynek volt
Istentől kapott nemeslevele.

— — — — —
Igaz, én válogattam.
Egészen sohse adtam magamat,
Bár mindég magam adtam.
A nem-őszinteségnek bélyegét
Süssétek hát reám,
Mit bánom én:
Ott fent kegyelmet találok talán.
A törpeségem csupán az enyém
S velem hanyatlik el, —
De ezreket emel
A végtelenbe zengő költemény!

Reményik költészetét általában érzéseinek *tisztasága* jellemzi. Nemtehlen hajlamokat — még ha egyeteme-

sen emberek is — önérzettel utasít el magától. Áhítattal tekint a költőkre, kik már csillagok talán és szeretettel azokra, kik utána jönnek; testét veti lépcsőül nekik s nem bánja, ha százszor megelőzik (Irigység?). A költő nemes hivatását illető felfogása nagyjaink hagyományaira emlékeztet; szerénysége rokonszenves ellentéte az Ady óta divatozó írói gőgnek és önhittségnek; ember-szeretete, hűsége, önmérséklete és hite eszményi költőlélek benyomását teszik.

Új verseinek sorozatába — hogy szavait idézzem — azokat vette be, „melyek a költőnek a művészethez, elsősorban saját művészetéhez való viszonyát jellemzik”. E szűkszavú magyarázatból kevéssé okul, aki a verseket el nem olvassa; aki pedig elolvassa, úgy látja, hogy a költő szerény meghívóval nyit kaput lelke legbelsejébe. Kétségek, álmok, az alkotás gyönyöre, az ihlet és ihlet-nélküliség percei, halhatatlanság stb. témái e verseknek. A költői műhelyben fogant eszmék, tépelődések, reflexiók. Reményik e kötetben nem érzelme, hanem gondolatok költője, de a gondolatokon véresepek jelzik, hogy a szívnek is köze van hozzájuk. A költő saját művésze értéket és értelmét elemzi s így nem kifelé néz, hanem legtöbbször saját magába. Önelemző líra ez, melyben a lélektani elemzésnek csaknem anynyi szerepe van, mint a képzeletnek. A gondolat, megfigyelés, reflexió azonban leggyakrabban képbe vagy szimbólumba burkolódik s így a költői hatást a tartalom feltétlen őszinteségén s néha meglepő szépségén kívül a forma is segíti.

Reményik művészi ideálja általában nem az érzéki, hanem az elvont szépség. Már előbbi kötetében, a *Vadvizek zúgásában* is nem annyira a természetben, mint a természet *jelentésében* gyönyörködik. A természeti szép nála nem leírásra alkalmas tárgy, hanem ihletforrás. Előttünk levő kötetében a lelkében feszülő művészi ihletet tartja szépnek (Erő). Szépség az is, ha a dal könnyet vált ki valaki szeméből (A szépség próbája). Szépnek vallja, ha csak egy lelket szebbé, jobbá tett; ha csak egy szívbe vetett szent magot. Ha csak egy dalának sikerült is ez: „beiktatódott e költemény a világ örök fundamentumába” (Mi

marad meg?). Csupa absztrakt dolog: a költő a realitással csak egy szárnycsapással érintkezik, hogy az eszmék magasába szálljon. Ez az elvont, hogy úgy mondjam: szellemi líra — mint említettem — gyakran veszi fel a szimbólum köntösét s ezzel úgy összeforr, mint a szobor a vele egy anyagú öltözettel.

S ha a forma és tartalom ez elválaszthatlan egységénél külön szólnunk a formáról, ez azért van, mert Reményiknél a gondolati költők nagy részétől eltérően a költői hatás egyik főeleme a stílus. Nincsenek súlyos jelzői, merészebb metaforái, új nyelvfordulatai vagy szóképzései. A használt nyelvet időmítja úgy, hogy az zengjen s mégis új csillogást kapjon. Reményik stílművész. Közvetlen és természetes s modora e tekintetben néha Petőfi nem-népies költeményeinek stíljére emlékeztet. Egy-egy fordulatában mintha néha Ady távoli — nagyon távoli — hatását is éreztetné, de az ő stílje azért mindig világos, kifejezései éppúgy, mint szimbólumai áttetszőek, nincsenek inverziói, nincs rébuszmitológiája: mondatai oly kecsesen és könnyedén ömlenek tova, mintha szava nem is lenne egyéb, mint költőivé finomult folyó beszéd. Van valami zamat a hangjában, mely egyéni s ezért azt hiszem, utánozhatatlan. S amint műzsája komoly leány (úgy látszik az egyetlen leány, kinek költészetéhez köze van), ki sohasem ledér, úgy stíljében, bár könnyeden lebegő: mindig van némi puritán ünnepesség és tisztos komolyság. Tud hajlékony és fürgé lenni s mint a nyíl: a leg-rövidebb utat választja az olvasó szívéhez. De tud — bár mértékkel — meg-megáradni is. Ilyenkor a nyíl sebez is: mintha valami édes-bús melanchóliába mártaná a költő, mielőtt ijájt kifeszítené. Reményik verseiben általában valami fájó csüggedés és kishitűség, majd meg-megújuló bizakodás váltogatja egymást s hangja mindenképen távol van a boldogságtól.

Ez alapszínében bánatos mohlhangnemből, mely néha oly igéző hangulatba ringat, egy vonás hiányzik: az erő. Talán Reményik lelkéből hiányzik ez, talán költői stílje okozza, hogy verseiben nélkülözzük. Vannak versei melyekben erőre tö-

rekszik, de hatásában ilyenkor bágyadt. Erőt csak a legextraháltabb tömörség fejezhet ki s költőnk kedélyének most, úgy látszik, a meg-megáradó, inkább könnyed, mint súlyos stíl felel meg. Jellemzésül mondom ezt, nem kifogáskép, hiszen költői lélektől más hangot kérni, mint amilyenre teremtve van, anynyi volna, mint a fuvolától kívánni azt, hogy trombitaként harsonjon.

Reményik versformái, bár nem merészen, észrevehetően éreztetik a l'art pour l'art-ra bekövetkezett ellenhatást. E művészi irány a technika fejlesztésében, a forma kiépítésében annyira ment, hogy a forma már-már öncélnak látszott. Költői végül is legtöbbször kavicsot adtak platina-foglalatban. A visszahatás e fényűző játékra a formák robbantásában nyilatkozott. A program ez lett: elvetni a sok édeskés rím, gyermekes alliterációt („Barangoló borongó, ki bamba bűn borong, Borzongó bús bolyongó, baráttalan bolond“. E sorok Babits „Egy szomorú vers“-ében fordulnak elő) s általában a forma kötöttségét s viszsztatérni a primitív formákhoz. E forradalom a XIX. század nagy költőinek szabad verseiben s Whitman „barbár ríkoltozásai“-ban (saját szavai) hagyományokra is hivatkozik, míg azonban az amerikai költő csak rombolt, az újak építeni is akarnak. De bármily jóindulattal nézze is az ember a formá túltengése ellen jogosan életrehívott újabb kísérleteket: egyelőre inkább figyelni lehet ezeket, mint méltányolni. A verssorok a költőknél néha oly végtelenre nyúlnak, hogy a falusi bűvész szájából kihúzott papírszalagra emlékeztetnek. A gondolat elektromos áramát az ily sorokban aztán annyi szó fogyasztja, hogy az áram végül gyengül s a legtöbb szó sötétben marad. Másutt a rímek és ritmus teljes hiánya lapítja prózává beszédjüket. Vagy ha néha felöltik is egy-egy rímpár: oly távol esik a kettő egymástól, hogy hangjuk alig hallatszik át egymáshoz. Búvócskát játszanak egymással is, az olvasó hallásával is.

E két véget között Reményik — s ez ízlését dicséri — „mértéket tart“. Szereti a szabadabb formákat, de eszméinek megfelelően kötöttebb strófacát is használ. Mindig érzik,

hogy a forma nála nem bilines, hanem szárny. Megtörténik, hogy merészebb asszonánót használ, mint amilyent az olvasó kényes füle szeretne, de ilyenkor, úgy látszik, a rím-mesterség a stíl-művészetnek tesz engedményeket.

E vázlatos megjegyzések is éreztetik, hogy Reményik Sándor erdélyi irodalmunknak legfőbb erőssége. Nemesak mint költő: mint kritikus is irányt szab Erdélyben finom ízlésével s gyöngéd, tapintatos, tanító modorú értékeléseivel. Költői fejlődése elé, mely, úgy látszik, a lelki élet differenciáltabb jelenségei felé vezet, mindenesetre nagy érdeklődéssel tekint az olvasó, ki a költészetben a tiszta, nemes és zengő hangokért lelkesül.

Reményiknél zárkózottabb, borongóbb költői lélek *Tompa László*. Zárkózottságára nézve jellemző, hogy tizenhat év óta versel s csak pár év óta szerepel a nyilvánosság előtt. Nemesak szigorú önkritikája az oka ennek, mint Reményik véli róla írt bírálatában, hanem bizonyos tartózkodás, cselekvésre képtelen inertia s bizalmatlanság a világgal önmagával szemben. A költő egyébként maga is magyarázni próbálja késő megszólalását „A magam halotti jelentéséről” című költeményében.

Volt úgy, hogy tudtam volna harcot állni,
Hévílve hírért, eszmék igazáért.
De nem volt, aki ösztönözni ráért,
S magamat dúltak életem csatái.

Már késő. Dértől hervadt a hegyoldal.
Jobb itt maradnom, semmihez sem fogva.
S elnézni mást, — meg hogy a nap korongja
Hogy váltakozgat holddal, csillagokkal.

Az utóbbi versszakban nyilatkozó passzivitás más verseiben is kifejezésre jut. A „Februárvég” címűben a tavasz közeledését írja le. „A lejtőket s a völgyek sík terét elöntik végül szédítő szagok s mindez vad hévvel úgy robot feléd, mint gyorsvonat, ha házak közt robot: rázkódnak a közeli ablakok.” S most a költő önmagához fordul:

S te...

Mozdulsz-e majd, hogy új utazásra
Készen, elébe fuss az állomásra?
Vagy pamlagod már mindig bent maraszt?
Rendre nézed plafonod minden újjnyi
Rajzát s hagyd künn el meg elvonulni
A tavaszt — —

Az élet zenéjét bizonyos távlatból figyelő lélek tünődéseit és sóvárgásait tükrözik Tompa versei. Mintha lelke örökös veszteglésre, álmódózásra lenne ítélve, ritkán kész aktívabb lendülésre. Ez az orozos melancholia tán részben onnan is levezethető, hogy a művészi ösztön serkentő erejétől invenciója elmarad. A lélekben ott buzog az alkotás vágya, kiváló ítélőképesség ellenőrzi a művész tevékenységét, erőteljes nyelvényag is rendelkezésére áll ihlete megérzékítésére: az ihlet mégis megszakad, mert nincs elég forrása. Tompa képzelete gazdagabb élmények híjával van, szürke életét, úgy látszik, nem táplálja elég lírai benyomás, mely akár szárnyalóbb képzetsorokat, akár gyakoribb megindulásokat válthatna ki lelkéből. Innen motivumainak szegénysége, képzeletének szűk köre, hangjának monoton jellege. Hangulatai szűrkeségét versformái is fokozzák. Egész verskötetében egy magyar, három trocheikus s egypár szabaddabb versalakon kívül csupa jambikus vers van, melyeket egyfolytában olvasva, az az érzésünk, mintha halk őszi eső egyenletes kopogását hallanók. (Magyar: Tél jöttével. Trocheikus: Intermezzo. Napok, szürke szekerek. Vérözön felett.) A mondotakat részben a költő is igazolja:

Mintha híg, csűf őszi sárban
Szürke ponyvás szekerek
Sora húz el s nyekereg:
Napjaim is oly siváran
Megzökkenve görgenek.

A mai erdélyi kis város egyhangú élete, az állandó napi robot, a szünetlen küzdelmes harc egy kis család fenntartásáért: nem adnak változatos anyagot a költői képzeletnek. A költőt néha kétség fogja el ezért: mult s jövőendő határán áll kifosztva, tiportan, árván; sehol egy jel, sem távol, sem közel, hogy szava nemesak pusztában vesz el. E kétség azonban csak egy perc, hamar-

san eloszlatta költői önérzete, a hit önmagában, mely a súlyos viszonyok ellenére is új erőt és akaratot fejezve ki, egypár igazán szép költeményben testesül meg. A dicsőség e vágya s egy-két érzéki fellobbanás: Tompa költészetében az aktívabb elemek. Ilyenkor lesznek költeményei mozgalmassabbak, elevebbek. Költői és emberi jellemének alapvonását azonban mégis „Forgószél” című költeménye szemlélteti leghívebben, melyben szerelmi csalódása miatti bosszúját lelkiileg úgy éli ki, hogy *mást* ingerel fel hasonló bosszú végrehajtására. E költemény az ösztönélet mélyéből hoz felszínre egy fantasztikus érzést, melynek lélektani igazságát — nem lévén általánosan emberi érzés — nehéz ellenőrizni. Maga a tény, hogy költőnk megénekelte, bizonyítani látszik, hogy egyéni szempontból igaz. De Tompára nézve jellemző is, mert íme egyetlen költeményben van a költőnek igazán aktív szerepe s e szerep fontos mozzanatát is mással játsszatja el.

Erdélyi költőink közt talán Tompa az egyetlen, ki egy-két költeményében az erotikának is áldoz. Sokáig fojtott vágyakat pattant fel itt a költő, hogy kísérteties, vad lobogásban mutassa be lelke tűzhányóját. Ízlésem szerint azonban a versek — bár komolyak és diszkréték — inkább az emberre nézve jellemzők, mint a költő kiválóságát erősítők s ezért Tompa bátran kihagyhatta volna őket gyűjteményéből. Különösen „Egy új Faust szerenádjá” című verse maradhatott volna el. Ez beállításával, motívumával az érzés és képzelet kicsapongásának tekinthető s csaknem blaszfémia-ként hat.

S mert e megjegyzések Tompa költői tehetségének inkább negatívumát tüntették fel, ezért hangsúlyoznom kell tehetségének kiválóbb és rokonszenvesebb vonásait is. Említettem, hogy leleménye nem gazdag: tárgyaiban, képeiben nem dúsan virágzó fára emlékeztet; színességet, tarkaságot nélkülöz. Ezzel szemben birtokában van a legritkább költői erénynek egyikének: képzelete nem röpdösi körül tárgyát, hanem megmarkolja. Megfogja s *elénk állítja*. Stílusa nem fest, hanem rajzol, vagy inkább mintáz; emellett egy-egy szóval

néha a mozgást is kitűnően szemlélteti. „Havasi tájékon” c. versében így szól:

De most még várok, tudva: nem sokára
Egy nap fog jönni, friss hajnali széllel,
Mely ködöt űz s a kapukat kitarja.

Addig csak várok. S olykor-olykor éjjel
— Éhsikasz ellen élesztgetve lángot
Egy-egy csóvát az éjbe belevágok.

Itt az utolsó szó reliefszerűsége ad lendületet az egész költemény hangulatának. Látni ilyenkor, hogy a költő szava nem holt anyag: van izma, ereje, a szívbe kap s fogva tartja azt. „Éjszaki szél” c. gyönyörű versében így testesíti meg a halálfélelmet s a menekülés lehetetlenségét. S legszebb költeményében: „A játékszináló”-ban a gondolat úgy megelevenedik, hogy az olvasó *egynek* érzi magát a költővel s szeretettel vesz részt munkájában. Ha majd egyszer — úgymond — bús robotja elengedi, a révet egy kis műhelyben leli meg, ahol reggeltől-estig játékokat csinál. Ma egy lovacskát — „tudom majd örül neki kis gazdája!” —, holnap Hófehérkét; aztán csodababát — „emlék lesz a bája régi Tündér Ilonára” —, végül egy-egy bús Paprika Jancsit.

S mint életem foly halk tevésvetésben:
A halál is oly halkan jő el értem,
Egy havas fényű fehér téli éjjel
Szó nélkül, csendben a szobámba lépdél.
Ekkor hirtelen serege babáknak,
Mint zarándokkar tölti meg szobámat.
S ott ágyam körül, sátorán a holdnak,
Lágy cérnahangon altatót dalolnak...

Annai báj és gyöngédség van e költemény gondolatában, nyelve, formája s látszólag nyugodt epikáján átesillanó humor oly megragadó, hogy Tompa legszerencsésebb ihletének tekinthető. Képzeletének epikus vonásai általában erősebbek, mint a líraiak s tartósabb lírai hatása onnan ered, hogy megindulásait a higgadt és szabatos rajz csak látszólag fedi el. Kifejezhető, hogy az ember minden porcikája remeg a vonalak mögött. Stílusa néha fojtett viharokat sejtet, melyek aztán hatalmas robajjal törnek ki, hogy erejét megvillantsák. Az erő az alapvonása. Ez a robusztus erő hangulataiban, nyelvében, stíljében itt

ott nyersen nyilatkozik, gyakran azonban — a lélek csöndes szemlélődése pillanatában — halkul s a legszébb érzéseknek lesz művészi tolmácsa. Tompa neve erdélyi irodalmunkban a legjobb csengő nevek egyike s Reményik egyik bírálatában költészetét érett, formailag is befejezett, teliesen kikristályosodott költészetnek mondja. Kötete, mely ismertetésünkre alkalmat adott. *Éjszak szél* címmel jelent meg Székelyudvarhelyen, a szerző kiadásában s a kötet címlapját Haáz F. Rezső művészi rajza díszíti.

*

Tompáéval sok tekintetben ellentétes költői természet a *Walter Gyuláé*, ki *A vágyaim* cím alatt szintén Udvarhelyen adta ki verskötetét. Kevésbé kiforrt tehetség, nem egy szertelenséggel. De ez kisebb hibája. A nagyobb: nyelvének sok helyt kiütöző magyartalansága. A „mely“ és „mi“ névmást rendszeren fölcsereéli. (Nincs cél, kiút, sehol, sehol). „És embernek neveznek“: helyett a rím kedvéért azt mondja: „És neveznek ember.“ (Elveszett Gulliver) „Ki e csendet megtöri, vagy megszakítja“ helyett azt írja: „Ki e csendbe szakít“ (Legyen ma a csend ritmusa). Majd így ír: „Kinek egyszer is megmutattam belső, teljes *lénycsomagom*“. Aztán: Sárkányok: csöpp gyerek-kezeknek játszi kedvétől *eleresztett* stb. A példákkal nem úntatom olvasómat. A művész első kötelessége, hogy hangszerét ismerje. Ezért Walternak mindennek előtt a magyar klasszikusok tanulmányát ajánlom. Tapogatózó nyelvérzéke okozza, hogy nincs tisztában azzal, melyek a verssorban a fölösleges szavak s a rím kedvéért néha oly szavakat told be, melyek mint szükségtelenek, henye módon lógnak ki a versből. Szóköltése, egy-egy fordulata néha még szörendje is idegenszerű s mikor azon a ponton vagyunk, hogy képzelete könnyed játékát élvezzük, e fogyatkozásai villámszerűen törnek meg verse esztétikai hatását. E zökkenőket növeli az a Waltertől kedvel haiszolt újabb divat, hogy a gondolatot rimes versben állandóan átviszi a másik sorba. Így néha szorosán összetartozó mondatelemeket is kettéhasít. A magyar vers ter-

mészete kényesebb, semhogy minden külföldi módorosságot felszívjon magába. Walternél lépten-nyomon ilyen sorok bosszantanak:

Egy szív riadtan szorul
Össze. Más sír botorul. (Tűz)
vagy: az ősi estben hull, hull, „szítál“ (!)
[a levél
Nem ver oly csöppnyi, csöppnyi zajt
se, mintha egy bús lány sóhajt (Ez
[hát az ősz?)

Látnivaló, hogy az utóbbi sorban a „se“ könnyen elmaradhatott volna. ha a „mintha“ helyébe „mint hogyha“ szavakat teszi a költő. Így minden esetre kevésbé lett volna „modern zene“, de kevésbé fülsértő is. Tudom, a költő erre azt mondja, hogy a verseket nem sorok, hanem „értelem szerint“ kell olvasni. De mire való akkor a rím? Ha a sorok végén nincs szünet, mért nem teszi a rímet a mondatközök helyére? Hiányos nyelvérzékű fiatal költőtől bizonyára nagy merészség a „versforradalmosítók“ táborához szegődni.

E technikai hibák annál inkább sajnálatraméltók, mert Walter Gyula igazi tehetség. Ha képzeletét nyelvéhez és stílusához mérem, úgy tűnik fel, mintha királyfi öltözött volna rongyos ruhába. Gazdag kép-tára van, mondhatni: képekben gondolkodik. Hasonlata ritkán mélyül ugyan jelképpé: külső ornamentika marad, melyet oly pazar bőséggel szór egy-egy gondolatára, hogy ez végül a hasonlatok koszorújában másodrangúvá válik s mereven, feledve fekszik, mint virágos koporsóban a halott. E képbőség néha képzavarokat is okoz (Int felém a titkos arcú Szépség), néha pedig lehetetlen képek természetét vonja maga után, mint például *Sétatéri csönd* című versében, hol

Némán állnak a parton a fák,
Csatlósok: kiknek lába földbe nőtt,
asszonyuk: a tó trónusa előtt,
Míg nem mozdul, nem hallatja szavát.

Elképzelhető-e a tó trónusnak, mely mélyebben fekszik, mint az előtte magasba nyúló csatlósok: a fák? Nem annyira a hamis képtársulásnak, mint inkább stílushibának kell tulajdonítanom azt a művészi-

lenséget is, mely *Az óra áll* című igen szép költeménye első versszakában szemetszúr.

Az óra áll. Ki tudja, hogy mióta s ki tudja mért? Csak áll, csak áll, csak áll. Némán könyörtelen, mint a halál, áll az asztalon a zord, régi óra.

Walter verseiben gyakran használja a szóismétlést s igen szerencsésen érzékíti meg vele a lebegő mozgást. Itt azonban feledni látszik, hogy az ismétlés (csak áll, csak áll, csak áll) nem arra való, hogy nyugodtan álló tárgyak képét hozzuk vele képzeletünk elé. Az ismétlés oly kitűnő eszköze az elevenségnek és mozgalmasságnak, hogy ez esetben csaknem aggódunk a költő órájáért, hogy az végül is — járni kezd. (Hogy a negyedik sor „zord“ jelzője sem helyénvaló, az olvasónak is bizonyára feltűnt.)

Ilyen aprólékosságok felemlítése indokolt ott, ahol a hibák aprólékosak s ahol oly erős tehetségű fordulnak elő, mint Walter Gyula. Egészséges látása, csaknem buja gazdagságú fantáziája, érzéseinek és hangjának a harang zengésére emlékeztető tisztasága szép jövő zálogát rejtik. Kedélyének frissesége és féktelen életkedve — mint Tompa László kiemeli egyik róla írt szép és megértő bírálatában — az erdélyi „komorság és szüksézszerűség“ költészetét „új zöngével és színfolttal“ gazdagítja. Vannak azonban rezignáltabb hangjai is. A milyen újjongó életöröm kacag kötete első felében, oly borús egyik-másik későbbi költeményében. Egy-két reflexióval átszótt verse is van s ezek között különösen szép *Két hattyú* című költeménye.

E lehelletfinomságú vers maga is kiváló költői tehetség jele. Walter képzelete ebben plasztikusan hozza ki a képet, ami arra vall, hogy fantáziája nemcsak a küldő szerepére van hivatva, kinek minden versszak számára új hasonlatért kell rohannia. Stílje színes s nyelvérzéke fejlődésével a legszebb reményekre jogosít. Egy a tavasz mámorától ittasult, hatalmas életkedvű ifjú néz ránk költeményeiből, őszinteséget sugárzó arccal, rokonszenvesen.

*

A *Pásztortűz* c. félhavi folyóirat utóbbi számainak változatos tartal-

mából elsősorban Boros Györgynek az Erdélyi Irodalmi Társaságban tartott megnyitóját emelem ki, melynek főgondolata a következő. „Ezek között a bércék között olyan sarjadzások és lelki virágnylások mutatkoztak az utóbbi időben, hogy én teljesen jogosult optimizmussal hiszem és hirdetem, hogy „a balsorsa nyügét, nyilait tűró lélek“ nem a tűrésben, hanem a termelésben, új világ teremtésében fogja megtalálni önmagát és a dicsőséget, melyre öröklött joggal számít.“ A lap novellaírói közül Nikodemusz Károly, N. Jazsó Olga, Zágoni István válnak ki. Márki Sándor „Regénytárgy Attila idejéből“ címmel Waltharius és Hildegunda regényes történetét írja meg egy régi krónika alapján, azzal a gondolat-tal, hogy a csaknem teljesen ismeretlen középkori elbeszéléssel valamelyik Attilával foglalkozó regényírónak adjon anyagot. Nikodemusz Károly novelláit élethűség s eleven elbeszélő hang jellemzi. A Pásztortűz szebb verseit Reményik Sándor, Nagy Emma, Walter Gyula, Mécs László, Olosz Lajos írják. Kitűnő a kritikai rovat is. Kristóf György Balassi költészetét ismerteti, Makkai Sándor Berde Mária két elbeszéléséről ír alapos bírálatot, azzal a megállapítással, hogy az írók elbeszéléseinek teljes gyűjteményére eljött az idő, mert azok „nagy és komoly értéket képviselnek irodalmunkban“. A költőkről rendszeren Reményik, Walter és Tompa írnak. Bírázataik jóakarók, gyöngédek, de nem úgy, hogy a fogvatkozásokra kellő helyen rá ne mutatnának. Kevésbé mondhatjuk ezt el a „Jugoszláviai magyar írók“ krónikásáról, akinek törekvő stílusa úgy látszik ellenőrizhetlen hatalommal nevez ki egyébként derék hírlapírókat irodalmi nagyságoknak. — Az erdélyi irodalmi társaságok közül, mint Tövisi Géza cikkéből értesülünk, a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság, az aradi Kölcsey Egyesület, a temesvári Arany János Társaság, gyakran rendeznek felolvasó üléseket irodalmi és zene-számokkal. A könyvtermelés terén Nyíró József, Szentimrey Jenő, Szombati Szabó István, Pakocs Károly és Sipos Domokos készülő könyvei a följegyzendő események. Os-váth Kálmán és Antalffy Endre kö-

zös vállalkozása: a *Klasszikus Könyvtár Arany Toldija* után kihozta *Toldi Estéjét* s azas Böhler Pál dr. fordításában a *Reinecke Fuchs*-ot készíti elő. *Szaboleska Mihály* 40 éves jubileumáról a lap, mely kisdéd írókról hasábokat ír, csak pár sorban emlékezik meg, elég méltatlanul. „Jubileuma hódotát volt egy egyszerű eszközkkel teremtő, dalos költői lélek tartalmas munkássága előtt. Szaboleska a naiv korlított költészet képviselője, akit a ma úgy tekint, mint egy elmúlt világ érdekes és komoly reflekszét. Lírája a szép, nemes és jó szolgáltatának kötelességszerű (!) vállalása és végzése volt s az ma is“. Ennyit írt Tövisi Géza Szaboleskáról. Vajjon mennyit írhatna Szaboleska Tövisiről?

Hartmann János.

Alfredo Panzini. „Derék romagnai ember. Alacsony gallért és szabadon kilógó nyakkendőt visel. Szíve bátor és nemes, épp oly könnyen lelkesedik, mint gúnyolódik, izmai kemények, törzse hatalmas.“ Ezzel a kisé Panzini-modorú areképvázlattal mutatja be őt egy barátja. Tegyük hozzá: Sokáig Milanóban volt tanár, a kritika csak nagy későn fedezte fel tehetségét; ma, hatvan éves korában, túl van a zajos sikerek első diadalán. Ha modern regényirodalomról van szó, az olaszok az ő nevét említik legelőször. Előbb, sokkal előbb, mint a nálunk is nagyban divatos Guido da Veronaét, kinek kétségtelenül művészien megírt nagyvilági malacságai oly kedvelt exportteiké váltak, de a kinek belföldi megbecsülése messze maradt külföldi híre mögött. Persze a Mimi Bluettek, a kis varrólányok története minden nagyváros talajából egyaránt felburjánzik s egyformán csiklandozza bizonyos olvasóközönség inyét. De az már aztán nagy tévedés, ha egy kiadó egymás után feltálalva ezeket a pikáns ételeket, ezt látszik mondani: íme a mai olasz regényirodalom!

Elöttem fekszik tíz-tizenöt kötet: Panzini regényei: „Diogenes lámpása“ (1909) 11. ezer, „Xantippe“ (1914) 10. ezer. S olvasva őket, a közelmult olasz szellemi életébe — talán tragédiájába — hull egy fény sugar. Nem mintha ezek a művek

a társadalmi regény igényeivel lépének fel. Távoll állnak ettől. Hanem mert egy gondolkodó és az élet minden megnyilatkozásával szemben nagyon érzékenyen reagáló ember, bármennyire szeretné is, képtelen elzárkózni a körülötte történő dolgoktól. Körülötte történik a háború és a kommunizmus, sőt ezek már akkor izgatják képzeletét és gondolatát, mikor még távol van a vihar. Körülötte él az a kispolgári társadalom, mely regényalakjait szolgálattja. Olvasmányai fölelevenítik a történelmet, egy-egy régi filozófus gondolatát. De mindez: történet, filozófia, modern élet, erkölcsrajz összeforr az egyéni érzés és gondolat művészetében.

Nem tehetünk úgy, mint Panzini, ki biciklire ül és így utazva az Adria partjait, ember-keresését a „Diogenes lámpása“-ban írja meg. Egy gyorsvonat ablakából látjuk a következő képet:

Kis városka az Adria partján. Alig van könyve, melyben Panzini ide vissza ne térne vagy vissza ne kíváncsoznék. Ismer itt mindenkit: a halászokat, a disznaját etetgető öregasszonyt, a gáláns emlékeiből élő nyugdíjas kapitányt. Panzini kitűnő kis areképeket tud róluk festeni. Az édesanya gyöngéd keze gondoskodik róla. Körülötte gyermekek. Ócska deszkákból kerti asztalt tákol össze számukra, vagy kiül a ház elé feketekávézni és pipázni. Örül egy tál ízletes ételnek, éli az egyszerű emberek egészséges életét, hallgatja az idillikus természet szavát. Vagy fölül egy vonatra minden cél nélkül. leszáll egy kis állomáson, melv megdetszett neki, ifjú-sága régi emlékeit keresi Bolognában — ahogy ez „Egy szegény irodalmár utazása“-hoz illik. Mindig így szeretne élni: „Emlékezz erre a napfényes, felhőtlen napra, hogy elmondhasd: mégis csak szép az élet!“

Panziniben van egy lírai költő: a kis emberek, a szerény, megelégedett élet, a családi tűzhely igénytelen dalosa. Nem hiába fekszik az ő tengerparti Bellaria-ja Pascoli szülőhelyének a szomszédságában: gyakran játszik annak a költőnek a lantján, aki inspirációját egy családi katasztrófa emlékeiből merítette. Panzini el-ellátogat regényeiben a kapuhoz, hova magától visz-